

Ledig introduksjon til Ideologiprojektet

PUBLISERT 5. februar 2010

Felleskap og individualisme

Hilde Eileen Nafstad og Rolv Mikkel Blakar (red.) | **Felleskap og individualisme**. Gyldendal Akademisk, 2009. 171 sider

¹Leseren gjøres oppmerksom på at Tor-Johan Ekeland er forfatterens ph.d.-biveileder.

Boka springer ut av et pågående Ideo-logiprojektet ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Det samfunnspsykologiske forskningsprosjektet ble startet opp i 2002 av denne bokas redaktører, Hilde Eileen Nafstad og Rolv Mikkel Blakar. Dette unike prosjektet synes å ha fått langt større internasjonal anerkjennelse enn nasjonal. Eksempelvis kom jeg nylig over en referanse til prosjektet i en artikkel av samfunnsgeografen David Harvey (Harvey, 2008). Imponerende tatt i betraktning at Harvey regnes som en av verdens ledende teoretikere innenfor postmodernitet, globalisering og senkapitalisme.

Hierarkisk skifte

Felleskap og individualisme har åtte bidragsyttere. Først ut er filosof Arne Johan Vetlesen som i antologiens lengste og tyngste bidrag mener å påvise et hierarkisk skifte i samfunnets syn på forholdet mellom individ og fellesskap et sted på veien fra Aristoteles *zoon politikon* (mennesket er et sosialt dyr) til dagens nyliberale samfunn drøye to tusen år senere. Vetlesens dveling ved Hobbes statiske menneskesyn fra 1600-tallet gir gjenklang i dagens tenkesett, der den grunnleggende antagelse om individets forrang er blitt en naturtilstand.

Tidvis bedriver Vetlesen i sitt kapittel underminerende filosofi av beste merke som utfordrer det vi tenker på som sant og naturlig.

Felleskap på byggetomta

Sosiolog Lars Klemsdal fra Arbeidsforskningsinstituttet presenterer empiriske studier han har gjennomført på ulike byggeprosjekter på Østlandet. Klemsdals studieobjekt er fellesskapets rolle i det moderne arbeidslivet. Ifølge ham er gjensidig forståelse det avgjørende prinsippet for en vellykket arbeidsplass. Tross flere interessante anslag, gir dette bidraget inntrykket av å være noe tilfeldig sammensatt, av i og for seg interessante komponenter fra andres og egne arbeidere. Alle de ulike konseptuelle kategoriene forfatteren introduserer leseren for som redskaper til å forstå det moderne arbeidslivet, blir dessuten for mange i løpet av ett enkelt kapittel og drukner til dels budskapet. På tross av kompositoriske mangler ved kapittelet klarer Klemsdal likevel å formidle noen viktige innsikter, eksempelvis hvordan trenden fra 1980-tallet med å bygge organisasjonskulturer (les: organisasjonsutvikling) kan ha vært feilslått og i praksis ha svekket arbeidernes orientering mot et større fellesskap.

Forestillinger om normalitet

Psykologisk forskning er med på å danne eksisterende forestillinger om normalitet, hevder psykologene Norman Anderssen og Ingrid Dundas fra Universitetet i Bergen i et velskrevet og effektivt lite bidrag De illustrerer sin tese med eksempler fra utviklingspsykologi og forskning på holdninger til homofile og adopsjon av homofile, og setter sin kritiske gjennomgang i sammenheng med psykologifagets krav til objektivitet og nøytralitet. Teksten fungerer fint som en ryddig oversiktsartikkel over et komplekst felt. Vurdert som et mer selvstendig forskningsbidrag blir nok den vitenskapsteoretisk diskusjonen rundt kunnskap som noe vi avdekker eller produsere noe grovkornet og forenklet. De som allerede er overbevist av Anderssen og Dundas sitt konstruktivistiske ståsted vil nikke anerkjennende, mens i utgangspunktet skeptiske lesere nok ikke lar seg overbevise av argumentasjon, som ofte nøyer seg med å referere til at andre har hevdet det samme.

Mer sunn fornuft

Representerer psykologi alltid den gode kunnskapen? spør så psykolog Tor-Johan Ekeland.¹ Svaret er nei. Ekelands kapittel fungerer godt som en dokumentasjon på sosiologiske utviklingstrekk i psykologien og som en gjennomgang av kritikken som er blitt reist mot den i nyere tid. Ekeland formidler samtidig hvordan psykologien har gått fra å være del av opposisjonsvitenskapene til å bli en styringsvitenskap i samme tidsrom. Dette er et viktig budskap å få fram. Det er undertegnede oppfatning at svært mange psykologer fremdeles lever godt på minnene fra da, uten å ta inn over seg at psykologien er blitt forsvarer av det bestående.

Ekeland skriver med forbilledlig klarhet. Mellom linjene etterlyser han mer bruk av sunn fornuft på faget og profesjonens vegne. En innvending som melder seg er om Ekeland har for stor tiltro til fagets autonomi. Enkelte av analysene han selv refererer – især Nikolas Rose – hevder jo at psykologien er blitt så viktig og sentral nettopp på grunn av dens nytte som styringsvitenskap. Kort sagt: det er ikke sikkert man kan få i

både pose og sekk her, en mer selvrefleksiv psykologi ville kanskje vært en marginal psykologi.

Nyliberalismen

Nafstad og Blakar gir så en leservennlig oversikt over ideologibegrepet, særlig knyttet an til nyliberalismen. Riktig nok nevnes ikke skiftet i synet på ideologibegrepet i tradisjonen etter Foucault, der makt må fortolkes som på én og same tid undertrykkende (politisk-ideologisk) og nødvendiggjørende for individets utfoldelsesmuligheter. Diskusjonen av nyliberalismen preges litt av dette, kompleksiteten og motsetningene rundt det nyliberale subjektet posisjon forsvinner litt til fordel for et mer entydig fiendebilde (nyliberalismens menneskesyn blir blant annet omtalt som unaturlig). Men dette kan tilgis et stykke på vei gitt formidlerens behov for forenkling.

Sårt tiltrengt empiri

Det siste kapittelet har redaktørene skrevet sammen med sin faste metodiker, psykologen Kim Rand-Henriksen. Her refererer de til svært interessante funn fra Ideologisprosjektet som kompletterer antologien og debatten om nyliberalismen med sårt tiltrengt empiri.

Forfatterne har foretatt søk i Atekst-databasen over norske aviser i perioden 1984 til 2007 og funnet at språklige uttrykk forbundet med individualismen som «jeg/meg», «selvrealisering», «valgfrihet» og «gründer» øker, mens ord som forbindes med kollektive verdier som «felles», «samarbeid» og «samhörighet» er klart mindre benyttet enn før. Selv om slike studier naturligvis er heftet med en del metodiske utfordringer som ikke videre tilsier at man kan dedusere fra disse funnene til at Norge er blitt mer nyliberalt, noe for øvrig forfatterne utmerket er klar over, gir det en svært interessant pekepinn på mulige endringer i offentlighetens språkbruk. Det er verdt å merke seg at disse funnene peker i en annen retning enn mer utpregede statsvitenskapelige undersøkelser av nyliberalismen i Norge (se Lie, Claes, & Mydske, 2007) som konkluderte med at påstandene om nyliberalismen (og dens svekkelse av demokratiet) kun delvis er en treffende samtidsdiagnose.

Selvstendige artikler

I forordet skriver redaktørene Nafstad og Blakar at kapitlene fint kan leses som selvstendig artikler. I tillegg retter boka seg mot studenter på bachelornivå, eventuelt masternivå som vil reflekterer over hvordan kunnskapsetablering skjer innenfor en historisk og kulturell kontekst. Samtlige enkeltkapitler er, tross enkelte innvendinger, leseverdige utforskninger av ulike aspekter ved felleskap og individualisme. Men jeg noe mer usikker på om boka tilfredsstillende kravene til undervisningsformål hva angår klar tematisk sammenheng og overensstemmelse i faglig tyngde. Bidragene spriker for mye hva gjelder tema og vanskelighetsgrad. Det er relativt store emnemessige sprang mellom Vetlesens eksegese av Hobbes, via Klemsdals utlegning av endringer i det

moderne arbeidslivet, til Anderssen og Dundas diskusjon av psykologi som produsent av normalitet. Og særlig Vetlesens bidrag blir nok for tungt og innforstått for helsefaglige studenter på bachelornivå.

Det er nærliggende å mistenke Nafstad og Blakar for ironisk nok å ha gitt sine bidragsytere litt for stort individuelt spillerom. Litt sterkere sentralstyring fra redaktørene ville derfor ha styrket boka om formålet er å gi leseren en helhetlig introduksjon til temaet felleskap og individualisme. Men antologien fungerer fint som en løs og ledig introduksjon til bredden av Ideologiprojektet, som representerer et sjeldent og høyst velkomment bidrag til norsk psykologi, en profesjon som neppe kan beskyldes for å ha forhold seg nevneverdig til samfunnsutviklingens ideologiske aspekter de siste tiårene. Og selv om jeg har stilt spørsmål ved bokas egnethet som pensum, blir nok ingen studenter dummere av å lese et kapittel eller to i denne antologien. Ikke ferdig utdannede psykologer heller.

Anmeldt av Ole Jacob Madsen

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 47, nummer 2, 2010, side